

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

13 grudnia 2023 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Ewa Stefańska (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Dariusz Pawłyszcz

SSN Kamil Zaradkiewicz

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 13 grudnia 2023 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Skarbu Państwa - Ministra [...] od wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi
z 21 czerwca 2021 r., I ACa 63/20,
w sprawie z powództwa B.B., M.R., A.R., D.B. i J.B.
przeciwko Skarbowi Państwa - Ministrowi [...] o zapłatę,

**uchyla zaskarżony wyrok w całości i przekazuje sprawę
Sądowi Apelacyjnemu w Łodzi do ponownego rozpoznania,
pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach
postępowania kasacyjnego.**

(A.G.)

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 25 października 2019 r. Sąd Okręgowy w Płocku zasądził

od pozwanego Skarbu Państwa reprezentowanego przez Ministra [...] na rzecz powodów: B. B., M. R., A. R., D. O. i J. B. określone kwoty, wraz z odsetkami.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że majątek ziemski M. był w posiadaniu rodziny B. od pierwszej połowy XIX wieku. W 1844 r. został zawarty kontrakt sprzedaży, na podstawie którego własność majątku ziemskiego została nabyta przez cztery rodziny: C., T., G. oraz W. i M. B.. Każda z tych rodzin dysponowała oddzielnie swoją własnością. Po W. i M. B. majątek przeszedł w ręce ich syna A., który miał troje dzieci: K., A. i L.. Na początku XX wieku K. B. i jego żonie H. B. (której małżonek sprzedał połowę udziału), przysługiwał udział 7/12 części, a A. 5/12 części majątku oznaczanego jako M. litera D i litera E. Udział A. B. przeszedł najpierw na M. B., a następnie na A. B., w drodze umów sprzedaży. W tym czasie każda z rodzin dysponowała już odrębną i „nazwaną” częścią majątku, co wskazuje na utrwalenie podziału na cztery nieruchomości.

W kwietniu 1907 r. A. B. swój udział wynoszący 5/12 części w majątku M. lit. D i E sprzedała na podstawie aktu notarialnego K. i H. małżonkom B., którzy stali się wyłącznymi właścicielami odrębnej nieruchomości. We wsi M. gospodarowali także następcy pozostałych nabywców z 1844 r.: majątek małżonków G. przeszedł w ręce ich córki i zięcia małżonków Ś.. Po rodzinie T. ziemię otrzymali M. i Z.. Nieruchomością C. władali także ich następcy prawni. K. B. zmarł [...] 1916 r., pozostawiając żonę H. B. oraz syna S. B.. Spadek po K. B., w tym udział w opisanym powyżej gospodarstwie rolnym, nabyła jego żona H. B. oraz syn S. B. po 1/2 części, zaś spadek po H. B. nabył w całości S. B..

Do wybuchu II wojny światowej S. B. jako jedyny właściciel władał nieruchomością rolną określoną jako M. lit. D i lit. E. Jego żona W. B. posiadała odrębny majątek w postaci nieruchomości rolnej o powierzchni 27 ha, położonej w miejscowości K.-B. W czasie wojny rodzina B. wraz z dziećmi została wysiedlona ze wsi M. do W., a całe gospodarstwo przekazane zostało w użytkowanie Niemcom, którzy wcześniej gospodarowali we W.. Po zakończeniu działań wojennych S. B. powrócił do swojego gospodarstwa w M..

Nieruchomość należąca do S. B. została przejęta na cele reformy rolnej, przeprowadzanej na terenach Polski w oparciu o dekret PKWN z 6 września 1944 r.

W tym przedmiocie nie została wydana żadna decyzja administracyjna. Gminna Komisja ds. przeprowadzenia reformy rolnej pod kierownictwem Wójta Gminy [...] sporządziła na tę okoliczność jedynie protokół przejęcia majątku, bez wskazania daty. Następnie Powiatowy Urząd Ziemski w [...] wydał 5 grudnia 1946 r. decyzję w sprawie klasyfikacji i szacunku działek oraz inwentarza majątku M.. Z uzasadnienia tej decyzji wynika, że majątek S. B. został przejęty protokołem z 25 lutego 1946 r. W protokole przejęcia wskazano powierzchnię majątku 72 ha oraz 27 ha majątku żony S. B., w tym 30 ha pola, 20 ha łąk, 22 ha lasów i nieużytków. Powiatowy Urząd Ziemski w [...] 5 grudnia 1946 r. postanowił zatwierdzić szacunek i klasyfikację gruntów, a następnie złożył do Sądu Okręgowego w Mławie wniosek o wpisanie nowych właścicieli, którzy otrzymali na własność grunty z majątku M., stanowiącego własność Skarbu Państwa.

S. B. już 25 lipca 1945 r. zwrócił się z podaniem do Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego o wydanie decyzji, iż stanowiąca jego własność osada rolna, położona we wsi M. o powierzchni ok. 70 ha, jest wyłączona spod działania postanowień zawartych w art. 2 ust. 1 lit e dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (dalej: dekret). Domagał się uznania wszelkich czynności dokonanych na podstawie ww. dekretu przez Komisarza Ziemskiego i Pełnomocnika ds. Reformy Rolnej za nieważne oraz polecenia Komisarzowi Ziemskiemu w M. wprowadzenia go w posiadanie tej kolonii rolnej. Złożył przy tym rejestr i plan pomiarowy sporządzony przez mierniczego W. P. oraz oryginał w języku rosyjskim aktu notarialnego z 1907 r., mocą którego jego rodzice stali się wyłącznymi właścicielami majątku M. lit. D i lit E. Postępowanie administracyjne wszczęte na skutek tego wniosku doprowadziło do ustalenia, że S. B., poza nieruchomością żony w K. – B., nie posiada innej nieruchomości rolnej, a także, iż jego nieruchomość nie została podzielona, że był on jej jedynym właścicielem, oraz, że znany jest jako dobry Polak, ale aby oddać nieruchomość należy usunąć „działkowiczów”. Sporządzony w tym czasie przez mierniczego W. P. rejestr pomiarowy wskazywał, że powierzchnia całej nieruchomości wynosiła 71,8041 ha, grunty orne 30,7919 ha, łąki 9,0886 ha, zaś pastwiska 8,8282 ha. Powierzchnia wszystkich użytków rolnych w tym gospodarstwie wynosiła zatem 49,5557 ha. Pozostałe grunty były to nieużytki, lasy i wyrobiska po torfach.

Postępowanie w sprawie wniosku S. B. zostało jednak umorzone. Wnioskodawca podpisał bowiem 28 stycznia 1948 r. oświadczenie o cofnięciu swojego wniosku i uznaniu słuszności przejęcia jego osady na cele reformy rolnej, po tym, jak został aresztowany przez organy bezpieczeństwa państwa. Według relacji powodów był on torturowany i zastraszany wysiedleniem wraz z całą rodziną z powiatu mławskiego, a nawet zsyłką na S.. 7 stycznia 1957 r. S. B. zwrócił się do Ministra Rolnictwa o ponowne rozpatrzenie jego wniosku i zwrot przejętego majątku. Jego podanie rozpatrzono odmownie, powołując się na „rozeznanie” Powiatowego Zarządu Rolnictwa, iż użytki rolne zajmowały obszar 53 ha.

S. B. zmarł w 1959 r. Jego syn T. B. w 1991 r. ponowił wniosek do organów administracji rządowej o ustalenie faktycznego areálu przejętych na cele reformy rolnej w 1945 r. gruntów. Zainicjowane w 1991 r. postępowanie administracyjne zakończyło się wydaniem w 2000 r. decyzji administracyjnej stwierdzającej, że nieruchomości ziemskie pn. M. lit. D i E, gm. [...], stanowiąca własność S. B., nie podlega działaniu art. 2 ust. 1 lit e dekretu. Po blisko 11 latach od wydania tej decyzji, na skutek odwołania uczestnika tego postępowania, została ona uchylona przez Ministra [...] i sprawę przekazano do ponownego rozpoznania. W tym czasie nie były podejmowane żadne czynności organu administracyjnego, które zmierzałyby do wyjaśnienia okoliczności sprawy. Ostateczna decyzja Ministra [...], utrzymująca w mocy decyzję Wojewody [...] z 27 listopada 2012 r., zapadła 25 września 2015 r. Naczelny Sąd Administracyjny wyrokiem z dnia 18 lutego 2016 r. oddalił skargę Skarbu Państwa - Nadleśnictwa [...] od tej decyzji. Prawomocne rozstrzygnięcie sprawy administracyjnej otworzyło powodom drogę do wniesienia powództwa o odszkodowanie.

Powództwo w niniejszej sprawie wniesione zostało jedynie przez kilku spadkobierców S. B.. Gdyby majątek M. nie został odebrany właścicielowi, to powodom przysługiwałyby w nim następujące udziały: B. B., M. R. i A. R. po 1/12 części (1/3 z 1/4), zaś D. O. i J. B. po 1/8 części (1/2 z 1/4).

Sąd Okręgowy ustalił położenie poszczególnych „działów” majątku M. i ich aktualne oznaczenie w ewidencji gruntów. Do tego celu posłużyła mapa ewidencji gruntów wsi M. w skali 1 : 5000, sporządzona przez mierniczego W. P. w 1945 r.

Mapa ta została następnie zsynchronizowana z aktualną mapą ewidencji gruntów tego obszaru w oparciu o niezmienione linie graniczne działek. Następnie wykonane zostało zestawienie powierzchni działów dawnego majątku M. i działek według aktualnego stanu ewidencji gruntów, wraz z oznaczeniem ksiąg wieczystych prowadzonych dla nieruchomości. Wszystkie działki wchodzące w skład dawnego majątku M. mają uregulowany stan prawny i stanowią własność prywatną, własność Skarbu Państwa - PGL Lasów Państwowych i Agencji Nieruchomości Rolnych, Gminy [...] (drogi), Powiatu [...] (drogi), Skarbu Państwa (wody płynące).

Obecnie Skarb Państwa - PGL Lasy Państwowe ujawniony jest w księdze wieczystej nr [...], gdzie został wpisany jako właściciel następujących działek pochodzących z dawnego majątku M.: część z działki nr [...] /6 o powierzchni 0,0479 ha z działu III; działka nr [...] /5 o powierzchni 2,21 ha z działu IV; część działki ewidencyjnej nr [...] /8 o powierzchni 5,3650ha z działu V; część działki nr [...] /3 o powierzchni 0,7319ha z działu V; część działki nr [...] /6 o powierzchni 0,0567ha z działu V, część działki nr [...] /2 o powierzchni 7,8047ha z działu VI. W księdze wieczystej nr [...] Skarb Państwa ujawniony jest jako właściciel następujących działek pochodzących z dawnego majątku M.: cała działka nr [...] o powierzchni 0,51 ha z działu IV, cała działka nr [...] 1. o powierzchni 1,40ha z działu IV. Nieruchomością tą włada Agencja Nieruchomości Rolnych.

W skład dawnego majątku „M. lit. D i E”, zgodnie z ustaleniami biegłej z zakresu geodezji E. M., wchodziły - uporządkowane w poszczególnych skupiskach określonych jako „Działy” następujące nieruchomości: Dział I - działki o numerach ewidencyjnych [...] 5. oraz części działek o numerach [...] 6.; Dział II - znaczna część działek o numerach ewidencyjnych [...] 7. oraz niewielka część działki nr [...] 4; Dział III - działki o numerach ewidencyjnych [...] 8. oraz części działki o numerze [...] 9.; (Dział IV - część majątku M. lit. D i E, która obecnie w całości jest we władaniu skarbu Państwa); Dział V: część działki o numerze ewidencyjnym [...] 10.; Dział VI - znaczna część działki o numerze ewidencyjnym [...] 11.; Dział VII - działki o numerach ewidencyjnych [...] 12. i Dział VIII - działki o numerach ewidencyjnych [...] 13. oraz części działki o numerze [...] 1./2. Dla obszaru, na którym znajdują się te nieruchomości, obowiązuje plan zagospodarowania przestrzennego. W planie tym

większość gruntów przeznaczona jest na cele działalności rolniczej. Jedynie południowa część dawnego działu I ma przeznaczenie pod zabudowę zagrodową. Niewielka część jest przeznaczona pod zalesienie. Wycena poszczególnych nieruchomości doprowadziła do ustalenia, że ich aktualna wartość wynosi 2 034 600 zł.

Sąd Okręgowy uznał, że powództwo w zakresie roszczeń zgłoszonych przez każdego z powodów zasługuje na uwzględnienie w całości. Okolicznością bezsporną jest to, że stanowiący własność S. B. majątek ziemski M. lit. D i E nie podlegał działaniu art. 2 ust. 1 litera e dekretu. W tym zakresie zapadła prawomocna decyzja administracyjna, choć dopiero po 24 latach od wszczęcia postępowania przez spadkobiercę właściciela, jego syna T. B.. Czyn niedozwolony, jakim było przejęcie, a następnie rozdysponowanie nieruchomościami wchodzącymi w skład tego majątku, pozostaje w adekwatnym związku przyczynowym z powstaniem szkody, która polegała na utracie prawa własności całej nieruchomości rolnej pod nazwą M. lit. D i E.

W ocenie Sądu pierwszej instancji, szkoda wynikała z władczych działań funkcjonariuszy Skarbu Państwa, tj. czynności podejmowanych przez funkcjonariuszy Powiatowego Urzędu Ziemskiego w [...]. Bezprawność tego działania polegała na odebraniu majątku wbrew przepisom dekretu. Urzędnicy wiedzieli bowiem, że powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie S. B. nie przekraczała 50 ha, co wynikało z pomiarów dwóch mierniczych – S. S. i W. P.. Żaden z przepisów dekretu nie przewidywał w tym zakresie wyjątków. Funkcjonariusze Skarbu Państwa rozdysponowali odebrany bezprawnie majątkiem, mimo że mieli wiedzę, że nie podlega on działaniu art. 2 ust. 1 lit. e dekretu.

Sąd Okręgowy wyjaśnił, że mając na uwadze art. 20 dekretu, wedle którego wykonanie dekretu powierzono Ministrowi [...], oraz przepisy rozporządzenia Ministra [...] z dnia 1 marca 1945 r. w sprawie wykonania dekretu z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (dalej: rozporządzenie), Minister [...] był organem nadrzędnym nad jednostkami organizacyjnymi, których funkcjonariusze dokonywali przejęcia majątków w ramach reformy rolnej oraz dalszych czynności,

aż do skutecznego rozporządzenia majątkiem. Wynikało to z faktu, że zgodnie z § 10 ust. 1 rozporządzenia, przejęcia majątków dokonywali upoważnieni przez Ministra [...] pełnomocnicy, wojewódzkie lub powiatowe urzędy ziemskie. W takiej sytuacji to Minister [...], jako następca Ministra [...], jest *statio fisci* Skarbu Państwa właściwym w rozumieniu 67 § 2 k.p.c. do reprezentowania Skarbu Państwa w niniejszej sprawie. Powyższe wynika z faktu, iż podmiot ten (wówczas: Minister [...]) był uprawniony i zobowiązany do sprawowania nadzoru nad organami administracji przeprowadzającymi reformę rolną, w tym - Powiatowym Urzędem Ziemskim w [...] oraz pracującymi w nim funkcjonariuszami.

Do skutecznego dochodzenia przez powodów roszczeń odszkodowawczych niezbędne było uzyskanie decyzji administracyjnej stwierdzającej, że majątek M. nie podlegał pod działanie art. 2 ust. 1 lit. e dekretu. Wobec tego prejudycjalne znaczenie dla rozstrzygnięcia niniejszej sprawy miała decyzja Wojewody [...] z 27 listopada 2012 r. Uprawomocnienie się tej decyzji pozwoliło na powzięcie przez powodów wiedzy, że Skarb Państwa nie nabył z mocy prawa własności przedmiotowego majątku z dniem 6 września 1944 r. W ten sposób strona powodowa poznała podmiot odpowiedzialny za szkodę, jaką S. B. poniósł w związku z bezprawnym przejęciem i rozporządzeniem majątkiem M.. Bezprawne przejęcie, a następnie rozporządzenie majątkiem M. i utrzymywanie tego stanu doprowadziło do utraty prawa własności spadkobierców S. B., czy to na skutek nabycia prawa własności chronionego rękojmą ksiąg wieczystych, czy to na skutek zasiedzenia.

Sąd Okręgowy nie uwzględnił zarzutu przedawnienia roszczeń. Wskazał, że już 25 lipca 1945 r. S. B. złożył wniosek do Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego [...] o stwierdzenie, że nieruchomość M. lit. D i E nie podlega przepisom o reformie rolnej. Postępowanie w sprawie stwierdzenia, że wymieniona nieruchomość nie podlega przepisom o przeprowadzeniu reformy rolnej, zostało umorzone po tym, jak S. B. wycofał swoje podanie i podpisał 18 stycznia 1948 r. oświadczenie o słuszności przejęcia gospodarstwa. W świetle okoliczności sprawy należało uznać, że nie było to dobrowolne oświadczenie woli. Aresztowanie, tortury i groźba wysiedlenia stanowiły dla S. B. stan wyłączający swobodne podjęcie decyzji i wyrażenie woli.

Sąd pierwszej instancji podkreślił, że przedmiotem roszczenia powodów

jest szkoda wynikła z utraty własności nieruchomości, a szkoda ta powstała, gdy Skarb Państwa rozporządził tymi nieruchomościami. Należy więc przyjąć konstrukcję deliktu ciągłego, którego skutki w postaci definitywnej utraty własności nastąpiły z chwilą rozporządzenia nieruchomościami w drodze parcelacji, względnie nastąpił upływ okresu prowadzącego do zasiedzenia na rzecz Skarbu Państwa. Sąd Okręgowy doszedł do przekonania, że stwierdzenie bezprawnego nabycia własności przez Skarb Państwa nastąpiło dopiero w decyzji Wojewody z 27 listopada 2012 r., która uprawomocniła się 18 lutego 2016 r., co otworzyło powodom możliwość dochodzenia odszkodowania, na podstawie art. 417 § 1 k.c. w brzmieniu obowiązującym w dacie uprawomocnienia się decyzji administracyjnej. Przy takiej konstrukcji prawnej, zarzut przedawnienia został uznany za bezprzedmiotowy.

Sąd Okręgowy wskazał, że podstawę prawną dochodzenia roszczeń odszkodowawczych stanowią zarówno przepisy obecnie obowiązującego Kodeksu cywilnego (art. 417 k.c.), jak i przepis obowiązujący w dacie przejęcia majątku M. na cele reformy rolnej, a więc art. 145 k.z. statuujący odpowiedzialność odszkodowawczą za czyny dokonane przez podwładnego. W następstwie przejęcia majątku i wydania zaświadczenia z 7 stycznia 1947 r. przez Wojewódzki Urząd Ziemski, poprzednik prawny powodów utracił posiadanie spornych nieruchomości, zaś w następstwie wpisu Skarbu Państwa jako właściciela utracił legitymację do rozporządzania tymi nieruchomościami. Utrata własności nastąpiła, gdy Skarb Państwa w odniesieniu do znakomitej większości nieruchomości dokonał rozporządzenia. Wynika to z dokumentu, w którym stwierdzono, że przejęty przez Skarb Państwa majątek został rozparcelowany i przekazany miejscowym rolnikom, nieruchomość o obszarze 0,93 ha przeznaczona dla Samopomocy Chłopskiej, zaś grunty leśne i nieużytki o obszarze ok. 29 ha pozostały w dyspozycji Skarbu Państwa i ostatecznie, na skutek zasiedzenia, stały się jego własnością. Skarb Państwa rozporządzając nieruchomościami przejętymi bezspornie na podstawie przepisu dekretu o reformie rolnej i pozbawiając bezpowrotnie poprzednika prawnego powodów prawa własności, działał wbrew przepisom dekretu. Przyjmując konstrukcję czynu ciągłego, Sąd Okręgowy uznał, że dopiero stwierdzenie tej bezprawności w drodze decyzji administracyjnej, jednoznacznie przesądziło o bezprawności działań funkcjonariuszy Skarbu Państwa oraz stało się źródłem

odpowiedzialność odszkodowawczej pozwanego.

Sąd pierwszej instancji wskazał, że przyjęcie odpowiedzialności Skarbu Państwa na gruncie obecnie obowiązującego przepisu art. 417 k.c. jest konsekwencją uznania, że źródłem szkody był czyn ciągły. Niemniej jednak sami powodowie wskazywali, że szkoda miała charakter wielocłonowy. Przy założeniu, że szkoda powstała już w momencie przejęcia majątku, przy przyjęciu współczesnych standardów wykładni prawa, nie ma przeszkód do przyjęcia, że norma wyrażona w art. 145 k.z. nakłada odpowiedzialność na Państwo za szkodę wyrządzoną przez jego funkcjonariuszy przy wykonywaniu czynności o charakterze władczym. Zatem ustalony w sprawie stan faktyczny wyczerpuje także przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej na podstawie przepisów obowiązujących w 1945 r.

Wyrokiem z 21 czerwca 2021 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację pozwanego od wyroku Sądu pierwszej instancji. Sąd odwoławczy przyjął za własne ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego i podzielił jego ocenę prawną.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, Sąd Okręgowy słusznie pominął wniosek pozwanego o przeprowadzenie dowodu z dokumentów załączonych do pisma procesowego pozwanego z 28 czerwca 2019 r. Zważywszy, że okolicznością uzasadniającą zgłoszony wniosek miało być ustalenie dat i podstaw nabycia przez osoby fizyczne nieruchomości wymienionych w sporządzonych przez biegłych opiniach, okoliczność ta pozostawała bez wpływu na ocenę prawną zgłoszonego żądania. Zdaniem Sądu odwoławczego, przeprowadzenie zawnioskowanych dowodów jedynie potwierdziłoby zgłoszone przez powodów roszczenia. Tymczasem strona powodowa wykazała zgłoszonymi dowodami fakt powstania szkody po jej stronie, zdarzenia je powodujące oraz adekwatny związek przyczynowo-skutkowy. Sąd Apelacyjny podkreślił, że wobec zgłoszenia przedmiotowego wniosku dowodowego przez stronę pozwaną, fakt przejścia własności nieruchomości składających się na majątek M. lit. D i E na osoby trzecie uznać można wręcz za bezsporny, a zatem - nie wymagający dowodu stosownie do art. 229 k.p.c.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, pozwany nietrafnie zarzucił naruszenie art. 442 § 1 zd. 2 k.c., gdyż nie doszło do przedawnienia dochodzonych pozwem roszczeń.

Sąd odwoławczy podzielił stanowisko Sądu pierwszej instancji, że zdarzenie wyrządzające szkodę w rozumieniu przywołanego przepisu nastąpiło z chwilą uprawomocnienia się z dniem 18 lutego 2016 r. ostatecznej decyzji Ministra [...] z 25 września 2015 r., utrzymującej w mocy decyzję Wojewody [...] z 27 listopada 2012 r. Uprawomocnienie się decyzji Wojewody [...] z 27 listopada 2012 r., stwierdzającej bezprawne nabycie własności nieruchomości przez Skarb Państwa, dopiero bowiem otworzyło powodom możliwość dochodzenia odszkodowania. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, Sąd pierwszej instancji zasadnie odwołał się do stanowiska, że bezprawność związana ze stwierdzeniem przejścia własności na rzecz Skarbu Państwa sprzecznie z przepisami dekretu, utrzymywała się i istniała w czasie, gdy Skarb Państwa rozporządzał tymi nieruchomościami, a bezprawne przejęcie własności przez Skarb Państwa nie spowodowało szkody w postaci utraty własności przez prawowitego właściciela. Przedmiotem roszczenia powodów jest szkoda wynikła z utraty własności nieruchomości, a szkoda ta powstała, gdy Skarb Państwa rozporządził tymi nieruchomościami. Należy więc przyjąć konstrukcję deliktu ciągłego, którego skutki w postaci definitywnej utraty własności nastąpiły z chwilą rozporządzenia nieruchomościami w drodze parcelacji, względnie nastąpił upływ okresu prowadzącego do zasiedzenia na rzecz Skarbu Państwa. Zatem bieg terminu przedawnienia rozpoczął się na nowo dopiero w dacie uprawomocnienia ww. decyzji i na dzień wniesienia pozwu roszczenie powodów nie było przedawnione.

Sąd Apelacyjny podzielił argumentację strony powodowej, że uwarunkowania polityczne w Polsce skutkowały tym, że bieg przedawnienia roszczeń byłych właścicieli majątku M. nie rozpoczął się stosunku do Skarbu Państwa do czasu transformacji ustrojowej, tj. do 4 czerwca 1989 r., kiedy to odbyły się pierwsze wolne wybory.

Sąd odwoławczy wskazał również, że poprzednik prawny powodów T. B., działając także na rzecz swojego rodzeństwa, podjął działania przed organami władzy publicznej zmierzające do odzyskania majątku M., składając 8 maja 1991 r. do Urzędu Wojewódzkiego w [...]1. wniosek o rozpatrzenie sprawy zwrotu niesłusznie zabranego majątku M.. Ostatecznie wniosek ten został rozpoznany dopiero z chwilą uprawomocnienia się z dniem 18 lutego 2016 r. decyzji Ministra [...] z 25 września 2015 r. Zatem bieg terminu przedawnienia rozpoczął się dopiero w

dacie uprawomocnienia ww. decyzji. Przed tą datą powodowie nie posiadali tytułu do dochodzenia roszczeń odszkodowawczych. Na dzień wniesienia pozwu 1 grudnia 2016 r. roszczenie powodów bezsprzecznie nie było zatem przedawnione.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, zarzut naruszenia art. 481 § 1 w zw. z art. 363 § 2 k.c. był nietrafny. Zasadniczą okolicznością przy badaniu tego zagadnienia jest wydanie przez Minister [...] decyzji z 25 września 2015 r., stwierdzającej, że majątek M. lit. D i E nie podlegał dekretoowi. Strona pozwana jako podmiot wydający tę decyzję, od daty jej wydania ma świadomość zaistnienia szkody po stronie powodów (będących uczestnikami postępowania administracyjnego). Tym samym już od tej daty pozwany powinien liczyć się z koniecznością wypłacenia powodom ewentualnego odszkodowania. Żądanie powodów zasądzenia na ich rzecz odsetek od dnia wniesienia pozwu zawiera się tym samym w okresie wymagalności dochodzonego pozwem roszczenia. Określenie przez pozwanego daty zasądzenia odsetek od daty wyrokowania, z argumentacją, że dopiero na rozprawie 19 października 2019 r. powodowie przedstawili postanowienie spadkowe potwierdzające następstwo prawne S. B. po K. i H. B., nie jest trafne, gdyż następstwo prawne powodów nigdy nie było kwestionowane przez stronę pozwaną ani przed sądem, ani w uprzednio prowadzonym postępowaniu administracyjnym. Ponadto nawiązując do daty ustalenia wysokości szkody w postaci operatu szacunkowego na dzień 13 listopada 2018 r., należy zauważyć, że pozwany nie kwestionował i nie wykazał, że wysokość szkody uległa zmianie na datę wyrokowania w stosunku do daty sporządzenia operatu szacunkowego.

Pozwany wniósł skargę kasacyjną, w której zaskarżył wyrok Sądu Apelacyjnego w całości. Zarzucił naruszenie: art. 382 w zw. z art. 227 i art. 217 § 3 k.p.c. oraz art. 235² § 1 pkt 2 w zw. z art. 391 § 1 zd. 1 k.p.c. poprzez pominięcie dowodów zgłoszonych przez pozwanego na okoliczność dat nabycia przez osoby prywatne nieruchomości, za które powodowie domagali się odszkodowania; art. 442 § 1 zd. 2 oraz art. 442¹ § 1 zd. 2 k.c. przez ich błędną wykładnię; art. 481 § 1 w zw. z art. 363 § 2 i art. 1027 k.c. poprzez ich niewłaściwe zastosowanie i zasądzenie odsetek ustawowych od dnia wniesienia pozwu.

Na tej podstawie skarżący wnosił o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości

i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, ewentualnie o jego uchylenie w całości i oddalenie powództwa w całości.

W odpowiedzi powodowie wnieśli o oddalenie skargi kasacyjnej i zasądzenie na ich rzecz zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna pozwanego zasługuje na uwzględnienie w zakresie, w jakim skutkuje uchyleniem zaskarżonego wyroku w całości i przekazaniem sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Uzasadniony jest zarzut naruszenia art. 442 § 1 zd. 2 oraz art. 442¹ § 1 zd. 2 k.c. przez ich błędną wykładnię i przyjęcie, że „zdarzeniem wyrządzającym szkodę” w postaci utraty prawa własności nieruchomości wadliwie przejętej przez Skarb Państwa na podstawie dekretu, a następnie nabytej przez osoby trzecie, jest uprawomocnienie się ostatecznej decyzji Ministra [...] z 25 września 2015 r. stwierdzającej, że nieruchomość nie podlegała pod przepisy dekretu. Skarżący wskazał, że w jego ocenie zdarzeniem wyrządzającym szkodę, od którego rozpoczął bieg termin przedawnienia, było skuteczne nabycie znacjonalizowanych nieruchomości przez osoby prywatne, co powoduje, że roszczenie odszkodowawcze powodów uległo przedawnieniu po upływie dziesięciu lat od dnia nabycia nieruchomości przez osoby prywatne albo po upływie dziesięciu lat od dnia ustania siły wyższej skutkującej zawieszeniem biegu terminu przedawnienia, czyli najpóźniej w 5 czerwca 1989 r.

W uchwale całej izby SN z 17 lutego 2006 r., III CZP 84/05, wskazano, że roszczenie o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym przedawnia się z upływem lat dziesięciu od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie wyrządzające szkodę (art. 442 § 1 (art. 442¹ § 1 zdanie drugie k.c.)), bez względu na to, kiedy szkoda powstała lub się ujawniła. Dla zastosowania art. 442 § 1 (art. 442¹ § 1 zd. 2 k.c.) bez znaczenia jest zatem to, kiedy powodowie dowiedzieli się o szkodzie czy osobie obowiązanej do jej naprawienia albo uzyskali faktyczną możliwość dochodzenia odszkodowania. Z kolei z uchwały pełnego składu SN z 31 marca 2011 r., III CZP 112/10, wynika, że legalna decyzja nadzorcza nie jest elementem czynu niedozwolonego rodzącego zobowiązanie do naprawienia szkody.

Obowiązkiem odszkodowawczym, zarówno na gruncie art. 160 k.p.a., jak i art. 417¹ § 2 k.c., objęte jest tylko wyrządzenie szkody decyzją naruszającą prawo, a decyzja nadzorcza jest wynikiem zgodnego z prawem postępowania zmierzającego do usunięcia naruszeń prawa. Powyższe spostrzeżenie można odnieść również do decyzji stwierdzającej, że nieruchomość nie podpadała pod przepisy dekretu. Decyzja ta jest legalna, a w konsekwencji nie jest ona elementem czynu niezgodnego z prawem, który skutkuje powstaniem szkody. Decyzja ta nie jest zatem zdarzeniem wyrządzającym szkodę w rozumieniu art. 442 § 1 (lub art. 442¹ § 1) zdanie drugie k.c. Wskazać również należy, że szkoda w każdym wypadku musi następować po zdarzeniu wyrządzającym szkodę. Skutek zawsze bowiem następuje po przyczynie. Jeżeli zatem szkoda w postaci utraty nieruchomości powstała przed wydaniem decyzji stwierdzającej, że nieruchomość nie podpadała pod przepisy dekretu, tj. w dacie rozporządzenia nieruchomością, to jej przyczyną nie może być wydanie tej decyzji.

Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z 22 listopada 2012 r., II CSK 128/12, wyjaśnił, że termin przedawnienia roszczeń odszkodowawczych za szkodę poniesioną wskutek bezprawnego zbycia przez Skarb Państwa nieruchomości wadliwie przejętej na podstawie art. 2 ust. 1 lit. e dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej rozpoczyna bieg od dnia wydania decyzji administracyjnej w trybie § 5 rozporządzenia z 1 marca 1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (art. 442 § 1 zdanie pierwsze k.c.), jednak w każdym wypadku roszczenie to ulega przedawnieniu z upływem dziesięciu lat od dnia zbycia nieruchomości (art. 442 § 1 zdanie drugie k.c.). Na analogicznym stanowisko stanął Sąd Najwyższy w wyroku z 29 marca 2017 r., I CSK 405/16. W świetle powyższego, za błędny należy uznać pogląd wyrażony w uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia, zgodnie z którym zdarzeniem, od którego należy liczyć bieg dziesięcioletniego terminu przedawnienia, jest uprawomocnienie się decyzji stwierdzającej, że nieruchomość nie podpadała pod przepisy dekretu. Szkoda powodów powstała więc najpóźniej w dacie nabycia znacjonalizowanych nieruchomości przez osoby prywatne.

W konsekwencji zaś, od tej daty, na gruncie art. 442 § 1 (lub art. 442¹ § 1 zdanie drugie k.c.) należy liczyć bieg dziesięcioletniego terminu przedawnienia.

W konsekwencji trafny jest również zarzut naruszenia art. 382 w zw. z art. 227 i art. 217 § 3 oraz art. 235² § 1 pkt 2 w zw. z art. 391 § 1 zd. 1 k.p.c. poprzez pominięcie dowodów zgłoszonych przez pozwanego na okoliczność dat nabycia przez osoby prywatne nieruchomości, za które powodowie domagali się odszkodowania. Skarżący wskazał, że w jego ocenie dowody te miały istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, ponieważ wynikała z nich data definitywnej utraty własności nieruchomości przez S. B. lub jego następców prawnych, a więc data, w której nastąpiło zdarzenie wyrządzające szkodę i rozpoczął bieg dziesięcioletni termin przedawnienia.

Ma rację skarżący podnosząc, że Sąd Apelacyjny nie ustalił szczegółowo dat nabycia przez osoby prywatne nieruchomości przejętych przez Skarb Państwa na podstawie dekretu, za które powodowie domagali się odszkodowania. Zaakceptował natomiast ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego, iż znacjonalizowana nieruchomość została rozparcelowana w 1946 r. i przyjął, że skutki w postaci definitywnej utraty własności nastąpiły z chwilą rozporządzenia nieruchomości w drodze parcelacji. Sąd odwoławczy przyjął, że nabycie nieruchomości przez osoby prywatne nastąpiło przed 4 czerwca 1989 r. i niecelowe było ustalanie dokładnych dat, albowiem z uwagi na stan siły wyższej zbliżony do stanu zawieszenia wymiaru sprawiedliwości, do tej daty przedawnienie nie biegło.

W przedmiotowej sprawie zbadania wymaga okoliczność, czy przerwano bieg przedawnienia czynnościami spadkobiercy dawnego właściciela. Przy tym, w orzecznictwie przyjmuje się, że termin przedawnienia roszczeń odszkodowawczych za szkodę poniesioną wskutek bezprawnego zbycia przez Skarb Państwa nieruchomości wadliwie przejętej na podstawie art. 2 ust. 1 lit. e dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (jedn. tekst: Dz.U. z 1945 r. Nr 3, poz. 13) rozpoczyna bieg od dnia wydania decyzji administracyjnej w trybie § 5 rozporządzenia z dnia 1 marca 1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu

reformy rolnej (Dz.U. Nr 10, poz. 51 ze zm.) (art. 442 § 1 zdanie pierwsze k.c.), jednak w każdym wypadku roszczenie to ulega przedawnieniu z upływem dziesięciu lat od dnia zbycia nieruchomości (art. 442 § 1 zdanie drugie k.c.) (zob. wyrok SN z 22 listopada 2012 r., II CSK 128/12). Analogiczny pogląd wyraził Sąd Najwyższy w wyroku z 29 marca 2017 r., I CSK 405/16.

Przedwczesne jest odniesienie się przez Sąd Najwyższy do zarzutu naruszenia art. 481 § 1 w zw. z art. 363 § 2 i art. 1027 k.c. poprzez ich niewłaściwe zastosowanie i zasądzenie odsetek ustawowych od dnia wniesienia pozwu, pomimo iż - zdaniem skarżącego - w dacie tej roszczenie powodów nie było wymagalne. W pierwszej kolejności zbadania przez Sąd Apelacyjny wymaga bowiem kwestia ewentualnego przedawnienia dochodzonych pozwem roszczeń, rzutująca na możliwość skutecznego ich dochodzenia co do zasady.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., orzekł jak w sentencji.

O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 108 § 2 w zw. z art. 398²¹ k.p.c.

ł.n

[a.ł.]